

KULTUREN

Kv Trädgården 8

Lund 73:1, Lund stad, Lunds kommun, Skåne
Arkeologisk förundersökning 2015

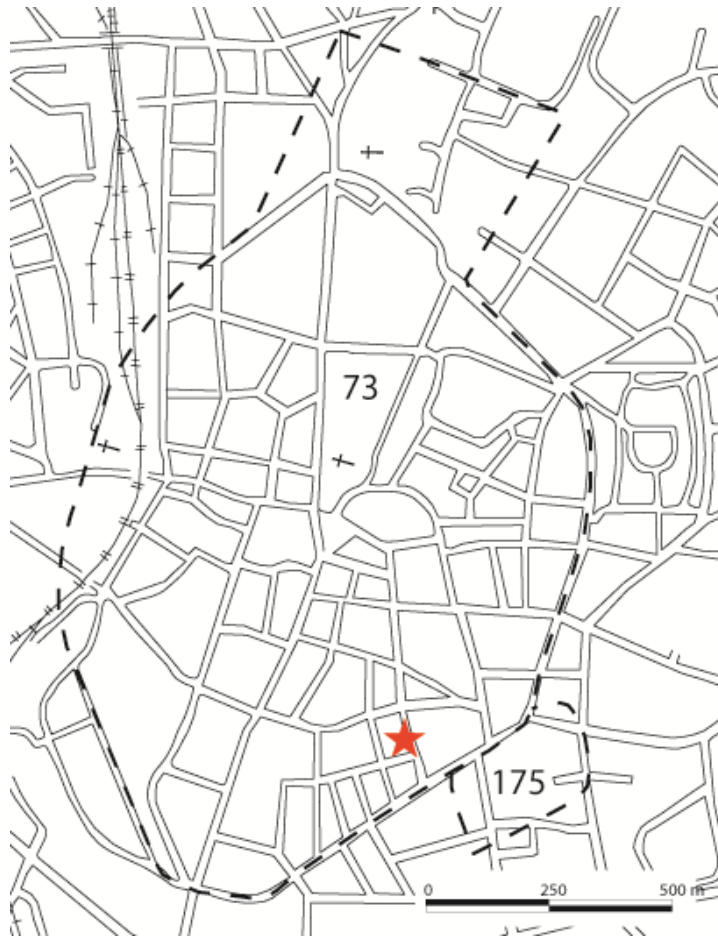
KULTURMILJÖRAPPORT 2015:17

IVAN BALIC

KULTURHISTORISKA FÖRENINGEN FÖR SÖDRA SVERIGE

Innehåll

Inledning	3
Fornlämningsmiljö	4
Tidigare arkeologiska iakttagelser	5
Genomförande och resultat	8
<i>Bevaringsförhållanden</i>	<i>8</i>
Sammanfattning och förslag på åtgärder.....	9
Administrativa och tekniska uppgifter	10
Referenser	11
Bilagor	12

Figur 1. Lunds medeltida stadsområde, fornlämning 73:1, med aktuell undersökningsyta markerad med en röd stjärna.

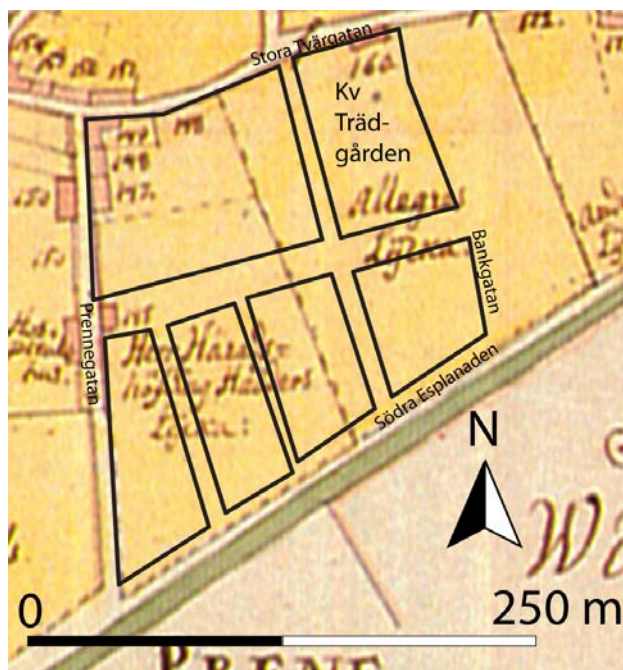
Inledning

Med anledning av att nya ledningar skulle läggas på fastigheten kv Trädgården 8 i Lund, ansökte Trädgården Fastigheter AB om tillstånd till att göra ingrepp i under mark dolda fasta fornlämningar. Det planerade schaktet var 8,00 m långt, 0,80 - 0,90 m brett och 0,90 - 1,10 m djupt. I enlighet med länsstyrelsens beslut (lst.dnr: 431-4552-2015) genomfördes en arkeologisk förundersökning i samband med arbetena.

Den planerade exploateringsytan ligger i den sydöstra delen av den medeltida staden. Kvarteret ingår i den så kallade Nya stan, en enklav med rätvinkliga gatunät och regelbundna tomter, utlagt och bebyggt på 1870-talet. Dessförinnan användes området för odlings- och ängsmark, i alla fall tillbaka till senmedeltid. Resultaten från en slutundersökning år 2011 indikerar att undersökningsområdet varit bebyggt under tidig medeltid, men redan under senmedeltid kan området ha varit en del av en större lycka. Utifrån vad som är känt från det efterreformatorka källmaterialet har området utnyttjats för odling och ängsmark. Den aktuella ytan har inte tidigare varit bebyggd i modern tid.

Fornlämningsmiljö

Kvarteret Trädgården är beläget i en del av Lund som kallas Nya stan, i den sydöstra delen av det medeltida stadsområdet, ett område som är dåligt belyst utifrån arkeologiskt källmaterial. Under efterreformatorisk tid utnyttjades området i huvudsak som ängsmark och har varit mycket sporadiskt bebyggt. Stora Tvärgatan som begränsar kvarteret norrut är den enda gata kring kvarteret som är av medeltida ursprung. Gatan kallades i de äldre stadskartorna för Mårten Larss strätt (år 1669), Tvärgatan (år 1783) och slutligen Stora Tvärgatan (år 1837) (André & Högstedt 1990). Nya stan är en enklav i stadskärnans sydöstra del, som avviker genom sitt rätvinkliga gatunät och regelbundna tomtstrukturer. Området utgörs av de sex kvarter som innesluts av rektangeln mellan Stora Tvärgatan i norr, Bankgatan i öster, Södra Esplanaden i söder och Prennegatan i väster (figur 3). Det lades ut och bebyggdes på 1870-talet, på ett förut obebyggt område, kallat Ripas äng (Bevaringskommittén 1980 s 18f). Stadsdelens tillkomst kan ses mot bakgrund av den snabba samhällsförändring, i form av industrialisering, och befolkningsökning, som skedde i Lund (Bevaringskommittén 1980 s 18). På den aktuella fastigheten finns idag ett envåningshus ut mot Trädgårdsgatan som uppfördes år 1876 samt på innergården en fabriksbyggnad från år 1893, i vilken en bryggeriverksamhet bedrevs fram till omkring år 1950, och sedermera även den så kallade Bomans cykelaffär.

Figur 2. Utsnitt ur Espmans karta från år 1783 (ur André & Högstedt 1990 s 34), med dagens fastighetskarta ovanpå markerad med svart, det vill säga de kvarter och gator som utgör den så kallade Nya stan. Det aktuella kvarteret är markerat med texten kv Trädgården.

Den aktuella fastigheten sammanfaller med tomt 160 enligt Anders Andréns tomtrekonstruktion, som i detta område av Lund är helt baserat på en karta av Espman från år 1783 (André 1984 s 19; André & Högstedt 1990 s 34). Inga tomter har kunnat lokaliseras i området efter 1691 års sjättepenningsslängd (Carlquist 1924). Inte heller äldre arrendebrev kan upplysa om tomtindelning och ägoförhållanden. Enligt Espmans karta

återfinns tomten som Herr assessor Allegros arfvingars hus och lycka (André & Högstedt 1990 s 34). Sannolikt har tomten utgjort en lycka långt tidigare och på en senare odaterad karta återfinns samma tomt med samma huskropp som Ebersteins lycka (André & Högstedt 1990 s 55). Sannolikt revs denna byggnad under loppet av 1800-talet då Ripas äng omnämns som obebyggd, och på en karta från år 1853 är tomten karterad som obebyggd. Det kan konstateras att nuvarande kvarteret Trädgården under 1700- och 1800-talen utgjorde en mindre del av en större tomt som åtminstone under slutet av 1700-talet varit bebyggd med en huskropp norr om den aktuella fastigheten. Resterande del av tomten förefaller ha använts som lycka för odling eller ängsmark (figur 2) (Johansson Hervén 1998).

Såväl det berörda kvarteret som området Nya stan har ett för Lunds vidkommande mycket lågt arkeologiskt kunskapsläge. Få observationer har gjorts, vilket delvis hänger samman med att en stor del av bebyggelsen har relativt hög ålder, då de uppfördes under 1800-talets senare del och därmed före Kulturens bevakning av grävningar inom staden.

Tidigare arkeologiska iakttagelser

I kv Trädgården har ett flertal observationer samt en slutundersökning med föregående förundersökning gjorts (Balic 2014). Uppgifterna är till stora delar hämtade ur Kulturens LA-arkiv samt den tidigare nämnda slutundersökningsrapporten.

Den första observationen är en uppteckning efter uppgifter lämnade av de arbetare som genomförde en grundgrävning vintern 1927-28 för fastigheten i kvarterets nordöstra hörn, det vill säga kv Trädgården 3. Uppteckningen lyder: Vid grundgrävning för huset... anträffades på ca 1,5 meters djup en ugn murad av tegel i stort format. Mitt under det hus som tidigare stod på platsen anträffades en rund brunn av gråsten. Denna brunn grävdes delvis bort, men nedre delen fylldes och övertäcktes. Läget för huset sammanfaller väl med läget för Assessor Allegres hus och de byggnadslämningar som beskrivs av arbetarna kan sannolikt tillskrivas denna stadsgård (Johansson Hervén 1998).

År 1930 gjordes en sektionsuppmätning av Ragnar Blomqvist vid en grundgrävning på fastigheten kv Trädgården 4-5, fastigheten norr om den aktuella tomten (figur 3). Sektionen uppvisar en relativt homogen lagerbild med ca 1,2–1,3 m kulturlager över gul moränlera. I det nordvästra hörnet fanns avvikande geologiska markbetingelser i form av vitt grus och slamrad lera vilket kan tyda på ursprungliga fuktdrag eller ett vattensjukt område. Inga andra iakttagelser gjordes vid grundgrävningen.

Med anledning av separering av dag- och spillvatten samt nedläggning av dränering gjordes en undersökning år 1997 i kv Trädgården 10. Resultaten påvisade äldre odlade lager, med ytterst få inslag av träkol, bränd lera etc. Detta kan tyda på att området under lång tid ej utnyttjats för bebyggelse eller någon annan form av mera omfattande mänsklig aktivitet med följande påverkan. Kulturlagren var något nedmyllade, och detta kan även förstås mot bakgrund av att ytan kanske redan under medeltiden utnyttjats för

odling. Den eftermedeltida bilden av ett obebyggt område verkar även överensstämma med den senmedeltida perioden. Markanvändningen under tidig- och högmedeltid är dock fortfarande okänd och kan betraktas som av eventuellt annan karaktär och intensitet (Johansson Hervén 1998).

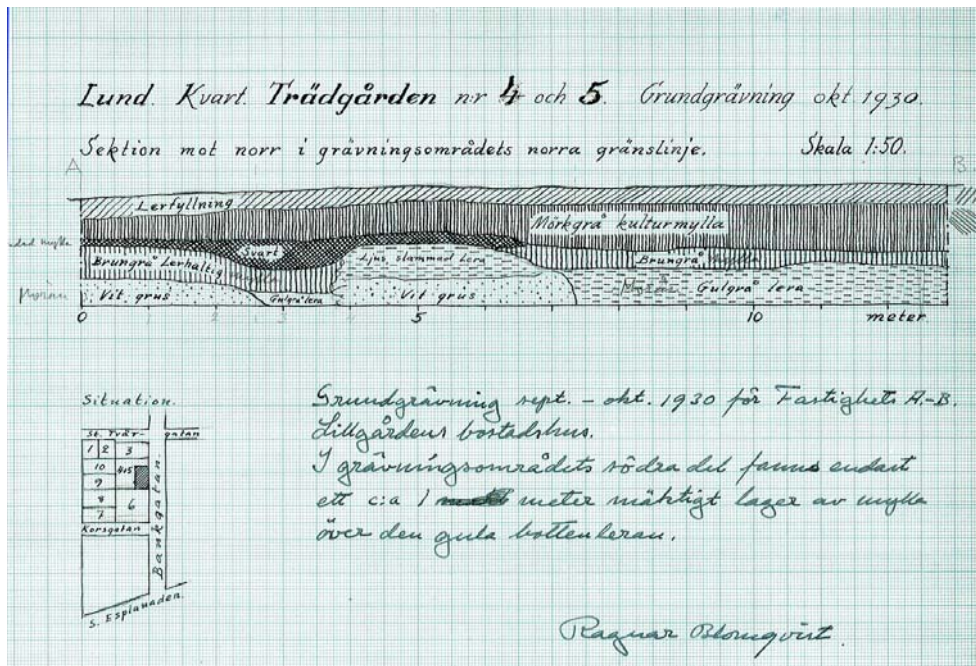
I kv Trädgården 12 genomfördes år 1997 en grävning för nytt avlopp. Resultaten visade att moränleran framkom vid ett djup av 0,9 m. Kulturlagren på platsen var nedbrutna och innehöll enstaka tegelkross och djurben.

Omedelbart öster om kv Trädgården 4-5 påträffades år 1956 en brunn av en urholkad ekstam vid ett ledningsschakt mitt i nuvarande Bankgatan. Övriga iakttagelser inskränkte sig till en uppmätning av den totala kulturlagertjockleken, vilket var ca 1,1 m. Brunnar med skoning av urholkade ekstockar dateras generellt till perioden 1100-1300-tal (Andrén 1980 s 34; Lindh 1977; Blomqvist 1935 s 173ff).

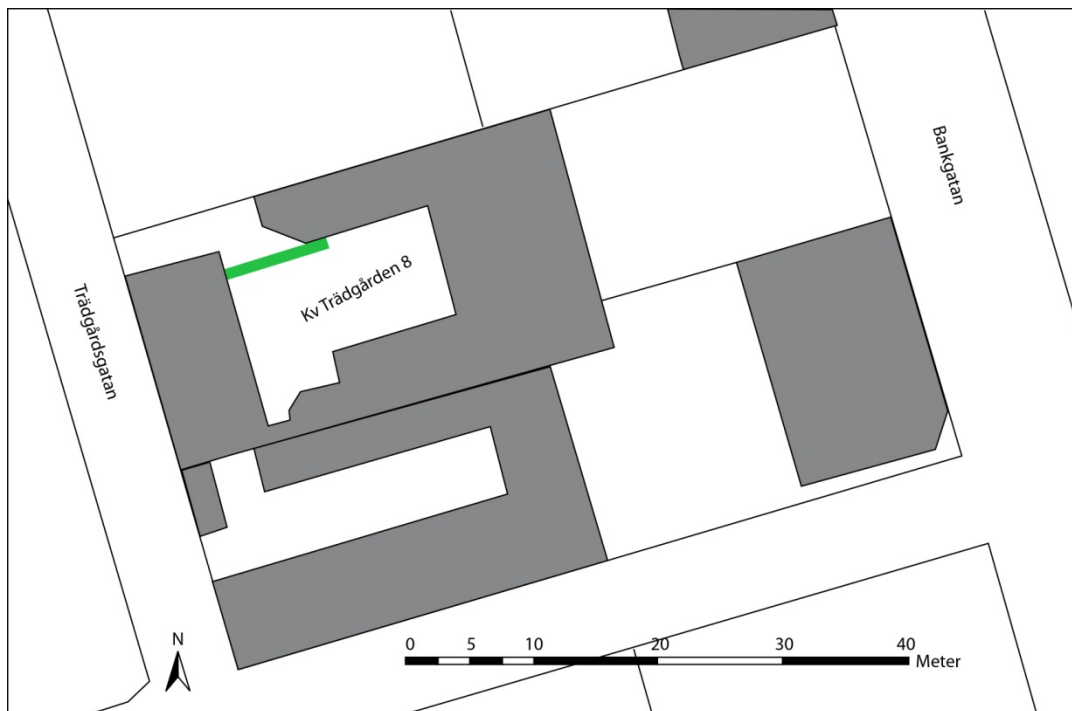
Tvärs över Bankgatan, i kv Ugglan 20, gjordes år 1989 en schaktövervakning. Enligt dokumentationen bestod stratigrafien på platsen av ca 1,5 m "homogen trädgårdsmylla". Inga brunnar, stolphål eller liknande kunde konstateras i moränen, ej heller påträffades några fynd. En liten bit öster ut, på gränsen till kv Ugglan 6, dokumenterades i efterhand ett 6 m² stort schakt som 1987 grävdes utan tillstånd. Stratigrafien i detta visade på ca 2,5 m tjocka kulturlager.

Ekstocksbrunnen som påträffades i nuvarande Bankgatan indikerar att området som motsvarar nya stan kom att ingå i stadens bebyggelse senast under högmedeltiden. Stadsvallens, stadens juridiska och fiskala avgränsning under 1300-talet, markerar också att denna del av Lund skall inbegripas i det medeltida stadsområdet. De knapphändiga uppgifterna pekar på att undersökningsområdet varit bebyggt under äldre medeltid, men att det redan under senmedeltid kan ha kommit att bli ett område av staden som i huvudsak utnyttjats för odlings- och ängsmark, så som det är känt i det eftermedeltida källmaterialet.

Inför nybyggnation i kv Trädgården 11 gjordes år 2010 en geoteknisk undersökning samt arkeologisk förundersökning, vilka ledde fram till en slutundersökning år 2011 (Balic 2014; Ericsson 2013; Theliander 2010). Dessa visade att området under sen järnålder var tagit i anspråk och att under 1000-talet skedde en reglering av marken. I samband med detta etablerades även en gård i området. Under slutet av 1100-talet eller början av 1200-talet upphörde bebyggelsen på platsen som därefter kom att användas för odling i olika former, hagmark samt som lertäckt fram till att "Den nya stan" anlades.

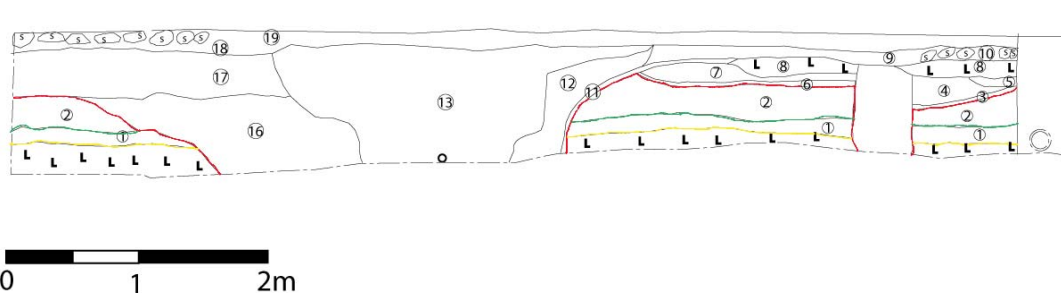
Figur 3. Ragnar Blomqvists sektionsritning från kv Trädgården 4-5, år 1930. Observera att kv Trädgården 11 vid denna tid ingick i en större tomt med nummer 6. Ur Kulturens LA-arkiv.

Figur 4. Den aktuella fastighetens läge i kvarteret samt schaktets läge på fastigheten.

Genomförande och resultat

I samband med renovering av byggnaderna på fastigheten kv Trädgården 8 grävdes ett schakt mellan gathuset och den norra flygelbyggnaden på innergården (figur 4). Schaktet var 8,00 m långt, 0,80 - 0,90 m brett och 0,90 - 1,10 m djupt samt grävdes för hand av exploatörens personal. Detta medförde att arbetet gick långsamt och övervakningen gjordes med vid tre tillfällen under arbetets gång. För att tidigt få ett grepp över fornlämningsituationen grävdes först en kortare sträcka som var ca 1,5 m lång. Efter en upprensning och bedömning av fornlämningsbilden fortskred arbetena vidare under dagen med ytterligare två besiktningstillfällen. Vid det senare dokumenterades schaktet i sektion och plan (figur 5, 6).

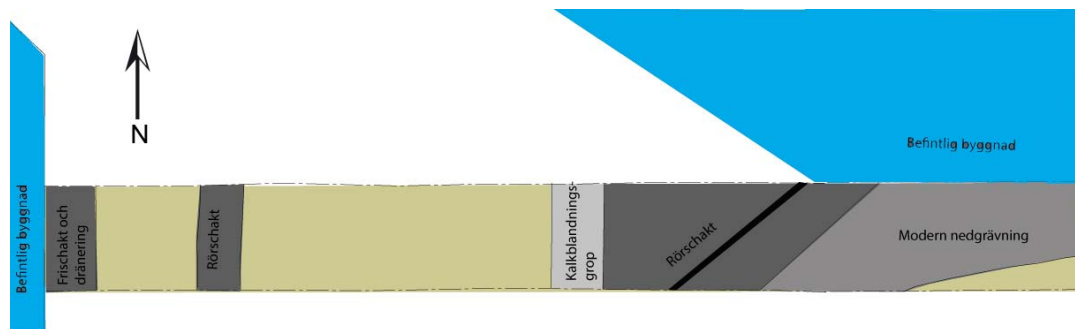

Figur 5. Rött markerar den övre begränsningen för ett yngre odlingslager som brukats under lång tid. Grönt avser ett tidigmedeltida odlingslager medan gult markerar moränlera.

Vid förundersökningen påträffades bland annat medeltida och efterreformatiska lämningar i form av två odlade kulturlager samt flera andra spår efter byggnader och aktiviteter från tidigmodern och senare tid, se bilaga 1, figur 7 för närmare beskrivning av sektionen. Fornlämningsbilden uppvisade stora likheter med de förhållanden som framträdde vi slutundersökningen på grannfastigheten kv Trädgården 11, år 2011. Detta skulle indikera att det äldsta odlingslagret kan dateras till tidig medeltid trots att inga daterande fynd kunde konstateras. Det yngre odlingslagret representerar en längre tids brukande av marken som förmodligen sträcker sig fram till tidigmodern tid.

Bevaringsförhållanden

I undersökningsområdet kunde flera moderna ingrepp konstateras och i det aktuella schaktet var mer än 50% av ytan skadad av bland annat ett schakt för ett gasrör som löpte diagonalt över ytan. De bevarade medeltida kulturlagren var relativt väl bevarade, även om det äldsta odlingslagret uppvisade viss urlakning närmast moränleran.

Figur 6. Planritning över ledningsschaktet med skadade områden markerade med olika nyanser av grått och befintlig bebyggelse med blått. Moränleran är markerad med gult och gasledning med svart.

Sammanfattning och förslag på åtgärder

Resultaten från förundersökningen visa att det i området finns bevarade lämningar från medeltiden fram till modern tid. Förhållandena uppvisar stora likheter med de som konstaterades vid slutundersökningen i kv Trädgården 11. På den aktuella fastigheten finns potential att vidare studera och utveckla resultaten från 2011 års slutundersökning, speciellt aspekter kring staden Lunds tidigaste historia. Området väster om slutundersökningsområdet pekas ut som en möjlig plats för den tidigmedeltida bebyggelse, av vilken spår hade påträffats (Balic 2014:38). Bebyggelse området kan delvis sammanfalla med det aktuella undersökningsområdet. Förhållandena på platsen är gynnsamma för att för att kunna påträffa tidiga bebyggelse lämningar då området inte varit bebyggt under stora delar av medeltiden eller därefter. Vidare antikvariska insatser föreslås för alla schaktningsarbeten inom den aktuella fastigheten.

Administrativa och tekniska uppgifter

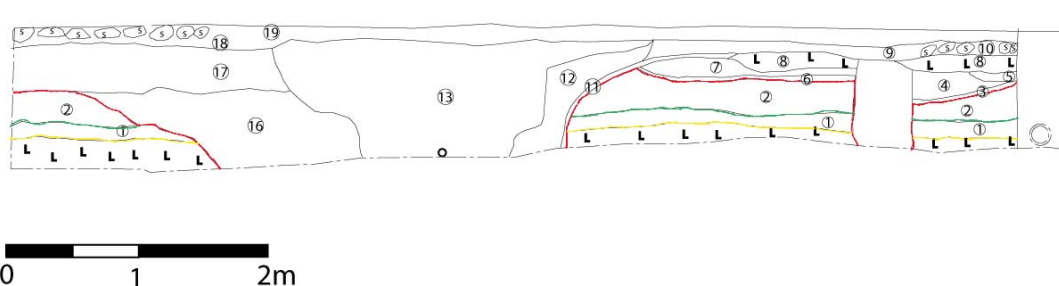
Länsstyrelsens beslut, dnr	431-4552-2015	Fornlämning nr/art	RAÄ 73:1
Socken/stad	Lund	Socken-/Stadsnr	1298
Landskap	Skåne	Län	Skåne
Kommun	Lund	Trakt/kvarter/fastighet	Trädgården 8
Typ av exploatering	Schaktning för kabel		
Uppdragsgivare	Trädgården Fastigheter AB		
Typ av undersökning	FU		
Ansvarig institution	Kulturen		
Fältarbetsledare	Ivan Balic		
Övrig personal	-		
Fältarbetstid	2015-06-23		
Fälttid			
Arkeolog	3 h		
Maskin	-		
Undersökningens omfattning			
Yta	6 m ²		
Kubik	8 m ³		
Schaktmeter	8 m		
Kostnad för arkeologi			
Fältarbete	3x750 = 2 250 SEK		
Rapport	4x750 = 3 000 SEK		
Analys	-		
Övrigt	-		
Summa:	5 250 SEK		
Kostnad övrigt			
Maskiner	-		
Bodar	-		
Övrigt	-		
Summa	-		
Summa, faktisk	5250 SEK		
Summa, beslutad	Enligt löpande kostnad		
Fyndmaterial (förvaring m.m.)	Inga fynd tillvaratogs		
Arkivmaterial, förvaring	Kulturens LA-arkiv under fastighetsbeteckningen		
Ritningar, dokumentation	1 st sektionsritning, 1 st planritning		
Foto	2 st digitala fotografier		
Analys	-		
Övriga upplysningar	-		

Referenser

- André, A. & Högstedt, C. 1990. Kartornas Lund. 1580-talet till 1950. *Gamla Lund, årsskrift 72*. Lund.
- Andrén, A. 1980. Lund. *Medeltidsstaden 26*. Stockholm.
- Andrén, A. 1984. Lund. Tomtindelning, ägostruktur, sockenbildning. *Medeltidsstaden 56*. Stockholm.
- Balic, I. 2014. Kv Trädgården 11. Lund. arkeologisk slutundersökning 2011. *Kulturens rapporter nr 7*. Lund
- Bevaringskommittén. 1980. Lunds stadskärna. Bevaringsprogram, Vårfru Rote.
- Blomqvist, R. 1935. Brunnar och vattenledningar i Lund under äldre tider. *Kulturens årsbok 1935*.
- Carlquist, G. 1924. Lund på 1690-talet, 2 – Krafts och Vårfru rotar. *Skrifter utgivna av föreningen Det Gamla Lund VI*. Lund.
- Ericsson, G. 2013. Kv Trädgården 11, Lund. Geoteknisk undersökning. *Kulturmiljörapport 2013:15*. Kulturen. Lund.
- Johansson Hervén, C. 1998. Kv Trädgården 10, Lund. Arkeologisk förundersökning 1997. *Arkeologiska arkivrapporter från Lund, nr 63*. Kulturen, Lund.
- Lindh, J. 1977. Medeltida brunnar i Lund. *Seminarieuppsats vid Arkeologiska institutionen vid Lunds Universitet*.
- Theliander, C. 2010. Kv Trädgården 11, Lund. Arkeologisk förundersökning 2010. *Arkeologiska arkivrapporter från Lund, nr 373*. Kulturen, Lund.

Bilagor

Sektionsritning med beskrivningar

Figur 7. Sektion mot söder.

1. Gråbrunt lerigt kulturlager som är fett, finkornigt och något kompakt. Det innehåller endast enstaka träkolsprickor och uppvisar en diffus och urlakad övergång mot moränleran. Även den övre begränsningen är diffus. Tolkad som ett äldre marklager som odlats. Dateras till tidigmedeltid eller äldre utifrån likartade kulturlager i kv Trädgården 11.
2. Gråbrunt kulturlager som är fet, fuktigt och något kompakt. Innehåller enstaka träkolsbitar, bränd lera, tegelbitar, småsten och djurben. Tolkas representera ett odlingslager som brukats och bearbetats under lång tid. Dateras till perioden mellan medeltid och senare tid utifrån likartade kulturlager i kv Trädgården 11.
3. Tunn lins med gul lera. Tolkat som någon form av spill då lera hanterats.
4. Brungrått lerigt kulturlager som är fet, kompakt, finkornigt och fuktigt. Innehåller enstaka bitar av trækol och bränd lera. Tolkat som odlat under efterreformatorisk tid.
5. Lins med modernt grus.
6. Gul lera som är relativt kompakt och fuktig. Tolkas kunna utgöra någon form av underlag, möjligen ett golv eller spill/rest efter hantering av lera. Dateras till efter reformatoriska tid eller yngre.
7. Brunsvart humöst lerigt kulturlager som är fett, fuktigt och något poröst. Innehåller småsten och enstaka tegelkross.
8. Gul lera uppblandad med kalkbruk och kulturlager. Uppkastade massor från upprepning av kalkblandningsgrop. Användes då gatuhuset uppfördes 1876.
9. Modern kompakt matjord.
10. Stenläggning på innergården.
11. Rent kalkbruk som sitter längs kanten på kalkblandningsgropen.
12. Matjord som är relativt porös. Den utgör igenfyllningen av kalkblandningsgropen.
13. Omrörda kulturlager med lera och tegelbitar. Utgör fyllningen i ett ledningsschakt för gasrör.
14. Moderna bärlager.
15. Omrörda kulturlager med lera och tegelbitar. Utgör fyllningen i ett ledningsschakt.
16. Omrörda kulturlager med lera och tegelbitar. Utgör fyllningen i ett modern nedgrävning/schakt.
17. Modernt raseringsmaterial som utgör fyllningen i en nedgrävning.
18. Moderna bärlager.
19. Stenläggning på innergården.

Arkeologiska arkivrapporter från Lund har övergått i serien Kulturmiljörapporter fr.o.m. 2013.
I serien Kulturmiljörapporter har utgivits:

2015

- 2015:1 Flyinge 22:49, Lunds kommun. Antikvarisk medverkan 2013-2014. Carita Melchert.
2015:2 Kv Botanicum 15, Lunds kommun. Arkeologisk förundersökning 2014. Nicklas Kronroth & Aja Guldåker.
2015:3 Kv Fredrik 8, Ystad. Arkeologisk förundersökning 2014. Aja Guldåker.
2015:4 Kv Tegnér 1, Lund. Geoteknisk undersökning m. fl. 2014. Aja Guldåker.
2015:5 Kv Bävern 1, Trelleborg. Översiktlig förundersökning. 2014. Ivan Balic.
2015:6 Utbyggnad av Södra stambanan, sträckan Flackarp – Lund C. Arkeologisk utredning steg 1 2014. Ivan Balic & Johan Wallin.
2015:7 Adelgatan. Arkeologisk förundersökning 2013 och 2015. Aja Guldåker.
2015:8 Stora Råby 34:16, Stora Råby fornlämning nr 10:1 i Stora Råby socken, Lunds kommun. Arkeologisk förundersökning 2015. Aja Guldåker.
2015:9 Kv Sankt Mikael 16, Lund. Arkeologisk förundersökning och geoteknisk undersökning 2014. Aja Guldåker & Ivan Balic.
2015:10 Innerstaden 2:1, Stortorget, Lund. Arkeologisk förundersökning 2014. Nicklas Kronroth.
2015:11 Trafikplats Gastelyckan – Lund Norra. Arkeologisk utredning 2015. Mattias Karlsson.
2015:12 Fjärrvärme m. m. i Lunds kommun, Skåne. Arkeologiska förundersökningar 2010–2011. Aja Guldåker.
2015:13 Trädgårdsarkeologisk förundersökning vid Ulefos Hovedgaard i Norge, 2015. Aja Guldåker.
2015:14 Kv Sankt Måns 4, Lund. Arkeologisk förundersökning 2015. Aja Guldåker.
2015:15 Skegrie 14:11, Skegrie socken, Trelleborgs kommun, Antikvarisk medverkan. Henrik Borg.
2015:16 Kv Gråbröder 14, Lund. Arkeologisk förundersökning 2014. Aja Guldåker.
2015:17 Kv Trädgården 8, Lund. Arkeologisk förundersökning 2015. Ivan Balic.